

En vintersaga - historik

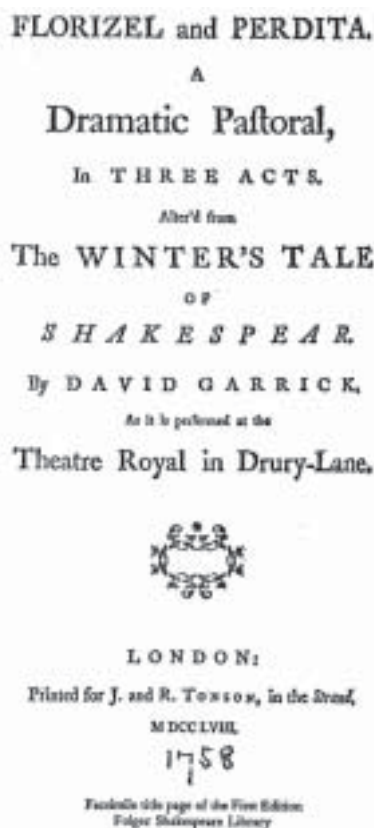
EN VINTERSAGA TROS VARA SKRIVEN 1609. Pjäsen bygger på den korta prosaromanen *Pandosto* av Robert Greene (1558-92). Romanen hade publicerats första gången 1588 och hade kommit ut i fem upplagor.

I sin dramatisering gav Shakespeare personerna nya namn. Han växlade också miljöerna på så vis att det som är Böhmen hos Greene är Sicilien i pjäsen och vice versa. Böhmen har dock en kust redan i Greenes bok.

En större skillnad är att pjäsen fick ett lyckligt slut. Bellaria – bokens förebild för Hermione – dör i fängelset. Hennes make Pandosto känner inte igen deras dotter när hon kommer till hans hov 16 år senare. Han förälskar sig i henne, försöker förföra henne och tar sitt liv när han upptäckt sanningen.

DET FÖRSTA KÄNDA FRAMFÖRANDET av En vintersaga ägde rum på Globe-teatern 1611. Pjäsen spelades vid hovet under jul- och nyårshelgen 1612, samt 1619, 1624 och 1634. Texten publicerades för första gången 1623 i folioutgåvan av Shakespeares samtliga pjäser. När teater åter blev tillåtet i England 1660, efter 18 års förbud, ansågs det här vara en misslyckad och ospelbar pjäs. Kombinationen av tre inledande akter tragedi, följt av två akter romantisk komedi stämde illa med tidens fransk-klassicistiska ideal. Det passade också illa att handlingen hoppar 16 år fram i tiden.

1741 SPELADES EN VINTERSAGA i London, men gjorde ingen succé. Bättre gick det 1754 då Covent Garden-teatern hade premiär på *The Sheep-Shearing or Florizel and Perdita* av Macnamara Morgan. Handlingen koncentreras helt på det unga kärleksparet, och varken Leontes eller Hermione förekom. Antigonos har inte blivit uppäten av någon björn utan är den som förklädd till herde har uppfostrat Perdita. Den konkurrerande Drury Lane-teatern hade två år senare premiär på David Garricks *Florizel and Perdita*, a

Dramatic Pastoral. Garrick strök Shakespeares tre första akter men hade med slutscenen där Hermionestatyn vaknar upp. Morgans och Garricks versioner spelades ända in på början av 1800-talet.

1802 GJORDE SKÅDESPELAREN och teaterledaren John Philip Kemble en uppsättning av En vintersaga där de tre första akterna var med, men hårt bearbetade. Nio år senare gjorde han en ny version som var betydligt trognare mot originalet. Under hela 1800-talet var scenen med statyn som vaknar till liv omätligt populär. Den var den mest avbildade situationen i pjäsen, och den framfördes ofta separat på teatrar, som en tårlockande genrebild.

PJÄSEN SOM HELHET VAR INTE så ofta spelad. År 1851 gjorde dock Charles Kean (1811-1868) en föreställning där han rättade till ett fel som den okunnige Shakespeare hade gjort. Böhmen har ingen kust, han måste ha menat Bithynien i mindre Asien,

öster om där Istanbul ligger nu. Han slätade också över alla anakronismer som finns i pjäsen genom att förlägga handlingen till en mycket handfast och realistisk antik miljö. Kostymer och dekor skapades utifrån arkeologisk sakkunskap på British Museum, och förklarades noga i programhäftet. En annan uppmärksam föreställning gjordes 1887, då skådespelerskan Mary Andersson spelade både Hermione och Perdita.

INTE HELLER UNDER 1900-TALET har *En vintersaga* tillhört de flitigt spelade Shakespearepjäserna. Pjäsens rykte har dock förbättrats avsevärt. Forskare har pekat på att det inte var okunskap som fick Shakespeare att förse Böhmen med en kust, det fanns redan i den roman han utgick ifrån. En del hävdar att "Böhmens kust" var ett vanligt skämt för att beskriva något som inte fanns. Viktigare är vetenskapen om att Shakespeare förlägger alla sina komedier till fjärran platser. Detta måste ha varit särskilt viktigt i en pjäs som handlar om en tyrannisk kung.

STILBLANDNINGEN I PJÄSEN har också satts in i sitt sammanhang. En vintersaga är den första av tre sena Shakespearepjäser där tragedi och komedi blandas på ett mer uttalat sätt.

Skådespelerskan Mary Anderson (1859 - 1940)

Det gäller också *Cymbeline* (1610) och *Stormen* (1611). I dem finns också ett större inslag av danser och sceniskt trolleri. Det tyder på att de skrivits både för Globeteatern och för inomhusscenen på Blackfriars som The King's Men (där Shakespeare var skådespelare och andelsägare) började använda 1609. De verkar också vara påverkade av den teatrala kultur som blomstrade vid kung James I:s hov.

NUFÖRTIDEN HÄNDER DET ALDRIG att någon försöker rätta Shakespeare. Däremot är det vanligt att regissör och scenograf väljer att förlägga pjäsen till speciella tider och miljöer för att tydliggöra det som de ser som viktigast. Sicilien har både gestaltats

som medeltida Östeuropa (i Anthony Quayles uppsättning 1948) och som vikingatidens Skandinavien (John Barton 1966). Böhmen har framställts som en samtida hippiemiljö (Trevor Nunn 1969). I de flesta uppsättningar brukar man eftersträva att få fram en stor kontrast mellan det mörka Sicilien och det ljusa Böhmen.

UNDER 1900-TALET ANDRA HÄLFT har *En vintersaga* spelats lite oftare. Olika uppsättningar har frilagt nya spännande bottenar. Slutscenen – med den vaknande statyn, återföreningen mellan Leontes, Hermione och Perdita samt den nya parbildningen mellan Paulina och Camillo – har stadigt gestaltats som en lyckligt upplyftande händelse, som får

publikens hjärtan att skälva och deras ögon att taras.

Shakespeare Survey nr 55 berättar emellertid om Nicholas Hytners uppsättning på National Theatre i London 2001. I slutscenen där ignorerade Hermione nästan helt Leontes, och hade bara ögon för sin dotter. Leontes blev generad och arg, och försökte para ihop de mycket ovilliga Camillo och Paulina för att dölja sin förvirring. Den härdade recensenten rapporterar att det var lätt att röras även av denna känslostarka variant av slutscenen, men det var inga glädjetårar som kom.

Texter: Kent Hågglund

En vintersaga i Sverige

EN VINTERSAGA ÖVERSATTES för första gången till svenska av Carl August Hagberg och kom ut i tryck 1849 i band åtta av *Shakespeares dramatiska arbeten*. Den svenska premiären ägde rum på Kungliga Teatern den 7/12 1871, och man följde här det engelska bruket att transformera Böhmen till Bithynien. 1877 satte August Lindberg upp pjäsen hos det turnerande Ellforsska sällskapet och spelade själv Leontes. 1889 och 1890 spelade Lindbergs eget turnésällskap pjäsen. Harald Molander regisserade en uppsättning på Vasateatern i Stockholm 1896. Åren efter sekelskiftet hade Julia Håkanssons och Tore Svennbergs resande teatersällskap pjäsen på sin repertoar.

I början av 1910-talet spelades stycket i Göteborg och på andra håll av Kurt Lindroths teatersällskap.

Det här är ovanligt många uppsättningar för en shakespearepjäs i det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets Sverige. Det är lite förvånande med tanke på att *En vintersaga* under den här perioden var betydligt mindre populär i England. Men det verkar som om svenska uttolkare länge tog fasta på att det här var en *saga*. Premiärer förlades ofta till julhelgen och man tog tillvara möjligheterna till dans och utstyrsel.

SEDAN BLEV PJÄSEN MER OVANLIG på svenska scener. Den framfördes på Dramaten 1924, Nya Teatern i Stockholm 1937 och Malmö Stadsteater 1959. Vid de båda sistnämnda tillfällena var Sandro Malmquist regissör. 1956 spelade

En vintersaga på Spegelteatern sommaren 1993

den ambitiösa amatörgruppen Eriksbergarna några föreställningar på Lisebergsteatern och Stenhammarsalen i Göteborg.

UNGA KLARA GJORDE EN KRAFTIG bearbetning för barn 1983 och tio år senare kom tre uppsättningar inom tio månader: Spegelteatern, Teater Väster-norrland och Kungliga Dramatiska Teatern.

RADIOTEATERN HAR GJORT TVÅ uppsättningar. 1938 spelade Anders de Wahl Leontes, Lars Hansson Polixenes och Harriet Bosse 'Tiden'. 1976 sändes en kraftigt bearbetad nytolkning av pjäsen. Den gjordes av Anders Carlberg som fortfarande är regissör vid Radioteatern. Han hade aldrig hört talas om *En vintersaga* när Per Myrberg berättade för honom om en tokig

shakespearepjäs där Böhmen ligger vid havet. Han läste den och blev fascinerad. Carlberg strök bland annat Tiden och Autolykos, och gjorde Mamillius till berättare. I den här versionen dör inte pojken utan hela handlingen utspelas i hans svartsjuka fantasi. Böhmen fick gotländsk språkdräkt. Hjördis Pettersson som var född i Visby spelade herdinna. När Polixenes och Camillo kommer maskerade till färklippningsfesten försöker de också prata gotländska – när de demaskerar sig övergår de till rikssvenska.

NÄR UNGA KLARA 1983 SATTE UPP pjäsen för barn ville man att Anders Carlberg skulle regissera den. Han hade inte tid, men teatern använde hans tolkningsidéer och angav detta noga i programbladet.